

Крайчинський Е. О.,
Національний університет “Острозька академія”, м. Острог

АНГЛІЙСЬКІ ТА УКРАЇНСЬКІ ЛО “МУЗИЧНИЙ ФОЛЬКЛОР ЕПОХИ КЛАСИЦИЗМУ”. ЕТНОЛІНГВІСТИЧНІ СТУДІЇ

У статті на етнолінгвістичному матеріалі розглянуто функціонування англійської та української лексики на позначення якісної оцінки музичного твору, вузько-історичного та музично-теоретичного змісту, старих жанрів класичної музики, академічної музики, музичної культури XVIII століття; високої музики епохи Класицизму.

Ключові слова: етнолінгвістика, семантика, національно-культурний компонент, музичний фольклор, музика епохи Класицизму.

В статье на этнолингвистическом материале рассмотрено функционирование английской и украинской лексики на обозначение качественной оценки музыкального произведения, узко-исторического и музыкально-теоретического содержания, старых жанров классической музыки, академической музыки, музыкальной культуры XVIII века; высокой музыки эпохи Классицизма.

Ключевые слова: этнолингвистика, семантика, национально-культурный компонент, музыкальный фольклор, музыка эпохи Классицизма.

This article, on the basis of of ethno-linguistic material, deals with the functioning of English and Ukrainian lexicon to denote qualitative evaluation of musical composition, narrowly-historical and musical-theoretical content, the old genres of classical music, academic music, musical culture of the XVIII century, the high music of Classicism.

Key words: ethnolinguistics, semantic system, national-cultural component, folk music, Classical music, Classicism.

Музичний фольклор епохи класицизму увібрав у себе ЛО зі сфери музики, що включають характерні риси етнокультури англійського та українського народів, систему уявлень про світ і людину в ньому, вони є “багатоплановим різночасовим утворенням, акумульованим знанням, нагромадженою традицією, де матерілізується до певної міри сама традиція” [3, с. 80]. Англійська та українська лексика на позначення музичного фольклору епохи класицизму відображає досвід діяльності націй і, більше того, специфіку їхнього асоціативного та прагматичного мислення. Лексичний склад мови й ЛО на позначення музичного фольклору епохи класицизму відтворюють дійсність [7, с. 3-6].

Опис тематичної групи лексики зі сфери музичного фольклору епохи класицизму, наскільки нам відомо, ще не був предметом спеціального системного етнолінгвістичного аналізу й висвітлений недостатньо, тому обрана тема буде цікавою.

Метою статті є виокремити, систематизувати та описати особливості семантики лексики, що вживається на позначення музичного фольклору епохи класицизму, та розглянути особливості функціонування лексики зі сфери музичного фольклору в сучасній англійській та українській мовах. Провести критичний аналіз літератури за проблемою дослідження. У нашому дослідженні ми використовуємо наступні методи дослідження: метод суцільної вибірки, зіставний метод та метод критичного аналізу наукових джерел та проводимо етимологічний, контекстуальний та кількісний аналіз.

Специфічні національні асоціації властиві не тільки лексиці, у значенні якої наявний національно-культурний компонент, а й звичайним нейтральним загальноновживаним словам на означення речей і понять, поширених у всіх культурах [11, с. 7]. І такою лексикою виступають ЛО на позначення *classical music*, в основі яких осмислення характеру зв'язків між звуковою стороною мовного знака і його смисловою стороною (семантикою) [11, с. 6-7].

За словниковою дефініцією, ЛО *classical music* – термінологічне поняття, яке залежно від контексту є полісемічним, багатозначним. Тому для цілісності опису розглянемо ЛО на позначення *classical music* в трьох значеннях, що відображає загально прийнятним у лінгвістиці розуміння семантики як сукупності різноманітних мовних значень [8, с. 74]. Це: 1) *qualitative evaluation* “якісна оцінка”; 2) *historical and musical-theoretical sense* “вузько-історичний та музично-теоретичний сенс”; 3) *typological sense* “типологічний сенс”.

У першому значенні – “*qualitative evaluation*” – ЛО *classical music* вживається, коли дається “якісна оцінка музичного твору” (лат. *classicus* – зразковий) і позначає “music of the past” з додатковою етнолінгвістичною ознакою “музика, яка витримала випробування часом та має аудиторію в сучасному суспільстві”. Складовими ЛО *classical music* є: *past genres, viennese operetta, waltzes, classic jazz, classic pop, Viennese classicus, music composition* [16, с. 230].

ЛО *classical music* у першому значенні сприймається не тільки як слова на позначення “високого музичного мистецтва”, але й на позначення найкращих зразків “розважальних жанрів минулого”. Це, наприклад, ЛО *viennese operetta* “віденська оперета” у конотації “досягнення вершини французького музичного мистецтва та XIX – початку XX ст.”, ЛО *waltzes* “вальси”, представлені у творчості Йогана Штрауса тощо. Показовими в цьому плані є також ЛО *classic jazz* “класичний джаз”, ЛО *classic pop* “класична естрада” та ін.

У другому значенні ЛО *classical music* актуалізує семантику “*historical and musical-theoretical sense*” – це лексика музики другої половини XVIII ст. – початку XIX ст., що традиційно співвідноситься з ЛО *classicism* “епохою класицизму”. Історично класицизму в музиці передують лексика на позначення *Baroque* “епоха Бароко”, а наслідують – *Romanticism* “епоха Романтизму”. Центром становлення класичної музики стала *Viennese*

classical school “класична школа Венеції”, завдяки чому в музикознавстві закріпився також термін *Viennese Classicism* “венеціанський класицизм”.

Найхарактерніші риси цього періоду охоплює лексика на позначення десяти ознак (див рис. 1.): *transparency*, *brightness*, *music material*, *music structure*, *omophony* (на відміну від барокової поліфонії). Лексика на позначення творчості композиторів-класиків відображається у становленні ЛО *eight tact classical period* “класичний восьмитактовий період”, ЛО *harmony* “гармонія”, ЛО *sonata form* “сонатна форма” та ЛО на позначення *genres of classical symphony* “жанрів класичної симфонії”, яка членується на: *quartet* “квартет”, *quintet* “квінтет” та інших жанрів, що формували ЛО класичний симфонічний оркестр [18].

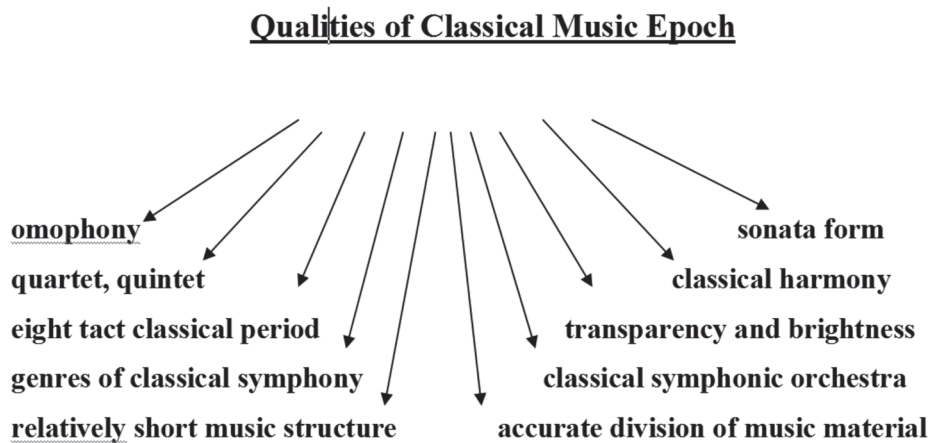

Рис. 1. ЛО на позначення “Qualities of Classical Music Epoch”.

В англійській лексичній системі періоду класицизму ЛО на позначення *harmony* “гармонії” є добре розробленими, тому що слово *harmony* є багатозначним, полісемічним і включає ряд дефініцій: 1) приємна для слуху злагоженість звуків; 2) милозвучність; 3) закономірне поєднання тонів при одночасному звучанні; співзвуччя [12, с. 118]. ЛО *harmony*, що походить від грец. іменника *harmonia*, почерпнутого від грец. дієслова *harmoza* “to fit together, to join”.

Для позначення гармонійності виконання музичного твору в англійській та українській мовах існує ряд синонімів, сукупність усіх синонімів певного змісту називають синонімічним рядом. Багато представлений в англійській мові синонімічний ряд ЛО: *harmonious*, *concord*, *tunable*, *unison*, *chime*, *homophony*, *euphony*, *tonality*, *consonance*, *consent* і т. ін. Члени ряду ідентифікуються семантично і стилістично відносно домінують ряду, тобто слова семантично найбільш простого, стилістично нейтрального і найбільш закріпленого. В даному синонімічному ряду ЛО *harmonious* виступає, як домінанта, що втілює семантику ряду, а зазначені ЛО вживаються для увиразнення контексту з різними конотативними та стилістичними відтінками [1, с. 24].

Антонімічний синонімічний ряд становлять ЛО: *discordant*, *dissonant*, *out of tune*, *tuneless*, *unmusical*, *untunable*, *unmelodious*, *unharmonious*, *inharmonious*, *cacophonous*, *jarring*, *harsh*, де антонімічність значення досягається в деяких ЛО негативно конотативними суфіксами *un-*; *in-*; *dis-*, що впливає на підсилення висловлювання думки під час характеристики змісту музичного твору. Ці ЛО несуть різне експресивне забарвлення, тому характеризуються різною сполучуваністю і не завжди можуть взаємозамінятися.

Семантика “історичне і теоретичне значення класичної музики” вплинула на виникнення і функціонування ЛО на позначення композиторів-класиків: *Йозеф Гайдн*, *Вольфганг Амадей Моцарт* та *Людвіг ван Бетховен*, які означають найяскравіших представників цієї історичної епохи. Західноєвропейське музикознавство до композиторів-класиків відносить також цілу низку ЛО на позначення попередників віденської класичної школи, це ЛО: *Крістоф Вільбарльд Глюк*, *В. Ф. Бах*. До епохи класицизму належать також італійські композитори, презентовані ЛО: *Муціо Клементи*, *Луїджі Боккеріні*, *Луїджі Керубіні*, *Доменіко Чімароза*. В українській мові ця епоха представлена ЛО: *Максим Березовський*, *Дмитро Бортнянський* та *Артем Ведель*, в польській ЛО *М. Огінський* та інші. ЛО на позначення творчості композитора *Франца Шуберта* позначає перехідний етап від класичної до романтичної музики [20].

Значення “історичне і теоретичне значення класичної музики” позначилося також на функціонуванні ЛО *melody* (від грец. – *singing*, *chanting*), яка становить основний елемент музики і є формою викладу музичної думки, вираженням музичної думки. Лексика на позначення мелодії є різноманітною і перебуває у широкому вжитку. Складовими ознаками *melody* є в основному ЛО грецького та французького походження: *intonation/intonation contents*, *melodic interval*, *clef*, *note*, *musical note*, що, поряд з ЛО на позначення сили і тривалості звучання, можуть самостійно і вичерпно втілювати найрізноманітніші музичні образи [14, с. 87]. Зазначені ЛО представляють форму звукового мислення, становлення художньої думки, об’єктивованої у музичному мовленні. Крім того, при характеристиці мелодії у центрі уваги перебувають музично-акустичні характеристики звуку, а саме: *висота*, *гучність*, *тривалість*, *тембр*, *ритм* тощо.

Лексична система сучасної англійської та української мов володіє значною кількістю лексики на позначення мелодійного малюнка, яку почерпнула з періоду класицизму. Це можна пояснити її варіативністю при передачі емоційного стану людини. Ми виділили цілий лексико-семантичний ряд ЛО: *melodious*, *musical*,

tuneful, tunable, sweet, dulcet, canorous, melody as a bell, euphony, euphonious, euphonic, euphonical, symphonious, enchanting, acciaccatura, які об'єднані однією семантичною ознакою “pleasure-giving”. Наведені вище ЛО прагматично відрізняються, уживаючись в ситуаціях неформального спілкування та обмежені рамками офіційних ситуацій.

Оскільки *мелодія* становить найважливіший елемент музики, її основу, ЛО на позначення мелодії передають почуття, переживання, настрої людини – те, що становить основний зміст музики. Виразальні засоби мелодії – її *інтонація, лад, ритм, регістр, темп* – і визначають в основному той чи інший її характер [9, с. 165].

Велике значення у лексичній системі української та англійської мов має ЛО *tempo (темп)*, що також походить з періоду класицизму. Так, наприклад, музичні твори, що виражають роздуми, скорботу, смуток і т. ін., пишуться звичайно у повільному, спокійному, розміреному русі – *adagio*. Твори, які виражають веселощі, бадьорість, схвилюваність, поривчастість, вимагають швидкого руху і пишуться у швидкому темпі, живо – *vivace*. Жартівливу, завяту, жваву, граціозну мелодією у музиці передає ЛО *staccato* (уривчасто). Заклічний характер виражений широкою мелодією в чіткому, пунктирному ритмі. ЛО передають смуток, тугу, скорботу, що виражені протяжно, плавною мелодією з жалібними інтонаціями – це ЛО *doloroso*. У системі відтінків гучності звук визначається ЛО *forte* або ЛО *piano*; звуки, які включені у постійне підсилення позначаються ЛО *crescendo* (збільшення) або *diminuendo* (зменшення) і т. ін. Відбувається процес зміни системних якостей звуку, тобто в полі уваги слухача перебувають значення звуків у системі музичної мови. Емоційна оцінка звучання дає можливість інтерпретувати звук як змістовну семантичну структуру.

Лексика зі сфери класичної музики відображає явища, які людині-непрофесіоналу часто важко розрізнити. Однак музиканти, які розуміють усі тонкощі музичного мистецтва, не просто знають значення цих термінів, а розміщують їх у своїй свідомості на рівні та підрівні, постійно порівнюючи між собою. Систематизація ЛО, які відображають специфічне знання про музику, передбачає увіразнити висловлювання думки носіями мови [5, с. 82].

У третьому значенні ЛО *classical music* “типологічний сенс класичної музики”, його складають ЛО: *academic music*, що наслідують передусім ЛО на позначення жанрів музики: *sonata, symphony, opera*; ЛО на позначення принципів композиції: *harmony, form, text; music instruments* “інструментарій” (переважно – ЛО на позначення інструментів симфонічного оркестру), а також ЛО на позначення *traditional performance* “традиції виконання”, що формувалися в європейській музиці в XVII – поч. XX століття [10, с. 260-262].

У XX столітті виникнення окремих ЛО *composers academists* “композитори-академісти” (на початку століття – композитори Нововіденської школи, пізніше – авангардисти), ЛО *musical tradition* “музична традиція” та ЛО *forms of musical expressiveness* “форми музичної виразності” визначаються як “конфліктний пошук нових форм”. Проте гострота конфліктів форми музичної виразності є проявом напруженого діалогу з академічною традицією, в той час, як іншим видам сучасної музики – від *pop music* “поп-музика” до *jazz* “джаз” такий діалог невластивий.

Лексико-семантична система є своєрідним засобом членування дійсності, що відбиває неоднаковий спосіб його пізнання і є найпершою ознакою самобутності лексико-семантичної системи мови. Лексика на позначення протиставлення класичної музики будь-якій іншій у сучасній культурі передається завдяки ЛО: *major* “серйозна” – *entertaining* “розважальна” або *high* “висока” – *low* “низька”. Таке протиставлення є непослідовним: сам по собі вибір лексем *musical language* “музичної мови” не гарантує змістовності художнього висловлення чи розважального запалу, адже, з одного боку, ЛО *symphony* “симфонія” може набувати конотації “примітивного та поверхового характеру виконання”, але, з іншого, ЛО *jazz composition* “джазова композиція” може передавати “більше змістовний, ніж розважальний характер” [6, с. 36-38].

В тому чи іншому вигляді протиставлення “високий стиль музики” і “низький стиль музики” завжди існувало в мові взагалі та в музиці, зокрема: так ЛО, для позначення музичної культури XVIII ст. “високої музики” виступали, передусім: *church music* “музика церковна”, тоді як ЛО *comic opera* “комічна опера” або *Dance Suite* “танцювальна сюїта” відповідали “низькій, розважальній музиці”. Більш значний розрив, що утворився між серйозною та розважальною музикою у XX ст., пов’язаний з цілою низкою причин, які відобразилися на лексичі: ЛО *cultural globalization* “культурна глобалізація” – приводить до експансії неєвропейських музичних традицій у європейській музичній простір, ЛО *radical changes* “радикальні зміни” – які в соціально-економічному устрої кардинально розширили аудиторію авторської музики, відібравши цю аудиторію у фольклорної музики, забезпечивши поглиблення розмаїтості форм суспільного побуту [2, с. 95].

Плутанина значень, притаманна поняттю “класична музика”, характерна більшості європейських мов, зокрема англійській *classic music*, німецькій *klassischer Musik*, французькій *musique classique* та ін., і викликана, з одного боку, багатозначністю слова “класичний”, з іншого – поширенням англо-американських стандартів класифікації аудіопродукції. Проте, наприклад, в польській мові зберігається чітке розмежування понять між класичною як такою, що належить до епохи класицизму, їх представляють ЛО *Muzyka klasycystyczna*, та академічною музикою ЛО *Muzyka poważna* [4, с. 53-54].

Семантика мови відповідає на питання, яким чином людина може передати різноманітну інформацію про світ, мовні явища за допомогою слів й граматичних правил певної мови. ЛО *academic music* “академічна музика” – широкий термін, який вживається для визначення типу музики, що належить до писемної композиторської традиції та наслідують сформовану в XVII–XIX століттях лексику, що позначає: *musical forms* “музичні форми” і *genres* “жанри”, *instruments* “інструменти” та *traditions of performing* “традиції виконавської майстерності”. Лексеми на позначення академічної музики протиставляються лексемам на позначення розважальної та народної музики [19].

Термін *academic music* є спорідненим з широко розповсюдженим терміном *classic music*, проте, на відміну від останнього, є більш точним в області свого застосування. Так, якщо термін “класична музика” містить у

собі якісний (лат. *classicus* – зразковий) та національно-культурний аспект (епоха класицизму), то "академічна музика" передбачає саме типологічний аспект, у той час як у стилітовому відношенні включає самі різноманітні напрямки.

Лексика допомагає зрозуміти, яку інформацію про світ несе будь-яке повідомлення, що є надзвичайно важливим для людського існування. Розрізнення академічної та розважальної музичної лексики є відносно недавнім і до певної міри штучним. Власне будь-яка форма музики може належати до тієї чи іншої категорії. Такий поділ можна прослідкувати протягом всієї історії мистецтва, оскільки здавна існували ЛО: *music for dancing*, *music singing* "музика для танцю", "музика для співання", або *entertainment music* "розважальна музика" та *ritual music* "обрядова музика", або *serious music* "серйозна музика", хоча й мали прикладне значення. На різних етапах історії музичної культури ці категорії набували вагомшого чи меншого значення, однак завжди співіснували, часто відрізняючись ступенем складності [13, с. 314]. Розважальну музику характеризувала лексика на позначення певної "спонтанності і свободи", а академічна музика більше прив'язувалась до певних правил і підпорядковувалась пануючим напрямкам. Сьогодні до ЛО розважальної музики відносять *jazz*, *pop*, *rock*, в той час, як академічна наслідуює лексику на позначення *forms of classical music* форм класичної музики [15, с. 412].

У семантиці лексики на позначення музичного фольклору відображаються загальні, універсальні компоненти загальнолюдської культури і своєрідність культури даного конкретного народу. Провести чітку межу між лексикою на позначення академічної та неакадемічної музики не завжди можливо – ті чи інші поєднання надбань різних типів музики характерні багатьом музикантам ХХ ст., як-от ЛО: *Джорджу Гершвіну* та *Ендрю Ллойд Веберу*, також українським композиторам *Івану Карабицю* та *Олександрю Костіну* та іншим. Яскравим прикладом ЛО на позначення *synthesis of the academic genre* "синтезу академічного жанру" та *non-academic music thematism* "неакадемічного музичного тематизму" і *traditions of performance* "традицій виконання" стала ЛО *rock opera genre* "жанр рок-опери", що з'явився в кінці 1960-х років [17]. Своєрідне засвоєння ЛО *tonality* "тональності", ЛО *sonorosity* "сонористики" та інших цікавих ЛО періоду академічного авангарду демонструють окремі джазові музиканти, як наприклад, *Amy Denio*. На межі лексики різних типів музики баланують деякі терміни, що позначають ЛО *electronic music styles* "стилі електронної музики". Незважаючи на це, розгляд лексики академічних та неакадемічних музичних жанрів в одному національно-культурному та мистецтвознавчому просторі, як серед спеціалістів, так і серед пересічних слухачів поки що виглядає проблематичним.

Отже, нами виокремлено та описано дев'ять характеристик англійської та української лексики на позначення класичної музики, яка охоплює найхарактерніші риси періоду класицизму. Класифікація лексики вибраних мов на позначення класичної музики базується не тільки на стилізованих рисах музики досліджуваної нами епохи, але також розрізняється за її лексичними та семантичними характеристиками.

Проведене дослідження доводить, що українська та англійська лексика на позначення музичного фольклору – це джерело інформації про національну культуру, характеризує історичну епоху, відображає досвід діяльності нації і, більш того, специфіку її асоціативного мислення. Лексика на позначення музики, як елемента мистецтва, є ідеальним носієм закодованих смислів, вона значно розширює коло пізнавальних можливостей людини, в якому, поряд з науковою раціонально-логічною сферою пізнання, присутня художньо-образна форма пізнання, предметом пізнання якої (у сфері музики) є особистісне емоційно-ціннісне ставлення мовців до музичного твору. Можемо констатувати: англійським та українським ЛО на позначення музичного фольклору як соціокультурному феномену, як одній з форм відображення дійсності належить провідна роль у процесі опанування культурних цінностей людства, оскільки в ній зосереджений багатий досвід світової культури. Вона є невід'ємною складовою формування картини світу.

Література:

1. Ващенко В.С. Самобутні тенденції у розвитку мови: Навч. Посібник / Ващенко В.С., Поповський А.М. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1995. – 44 с.
2. Вежбицкая А. Понимание культуры через посредство ключевых слов / Вежбицкая А. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 288 с.
3. Вергун Л.І. Джерела та чинники виникнення нових термінів англійської терміносистеми освіти та їх переклад // Сучасні проблеми термінології та термінографії: Тези міжнародної наукової конференції. – Київ: КМУ-ЦА, 2000. – С. 80–81.
4. Жайворонок В.В. Українська етнолінгвістика: деякі аспекти досліджень / Жайворонок В.В. // Мовознавство. – 2001. – № 5. – С. 48 – 63.
5. Каргин А.В. Національно-культурная парадигма. Вестник МГУ. – Серія 19. // Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2007. – № 4. – С. 78–84.
6. Кононенко І.В. Національно-мовна картина світу: зіставний аспект (на матеріалі української та російської мов) / Кононенко І.В. // Мовознавство. – 1996. – № 6. – С. 40.
7. Костомаров В.Г., Бурвикова Н.Д. Об одной из единиц описания текста в аспекте диалога культур. // Иностранные языки в школе. 2000. – № 5. – С. 3–6.
8. Кочерган М.П. Слово і контекст: лексична сполучуваність і значення слова. – Львів: Вища школа, 1999. – 183 с.
9. Лещук Й.Т. Типологія термінологічних підсистем. Іншомовні запозичення, фразеологія, семантичні термінотворення, лексикографія. – Львів: Видавничий центр Львівського державного університету ім. Івана Франка, 1999. – 212 с.

10. Морфологічний спосіб творення як джерело поповнення складу української музичної термінології // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів, 2000. – Вип. 29. – С. 259–271.
11. Русанівський В.М. Мовна картина світу в етнокультурній парадигмі // Мовознавство, 2004. – № 4. – С. 3-7.
12. Столярська, Т.О. Універсальна та етноспецифічна в сучасному лінгвокраїнознавстві. – Київ: Вища школа, 2001. – 221 с.
13. Большой энциклопедический словарь. Гл. ред. В.Н. Яцева. – 2-е изд. – Москва: Большая Российская Энциклопедия, 1998. – 685 с.
14. Borland, John. Music sharing doesn't kill CD sales, study says. C Net. Retrieved July 6. – 2009.
15. Bosch E. Cognitive Representation of Semantic Categories// Journ. Exp. Psychology., General, 1995. – 648 p.
16. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / [editor Sally Wehmeier]. – Sixth edition. – Oxford: Oxford University Press, 2004. – 1540 p.
17. <http://slovar.lib.ru/dictionary/semantic>
18. www.allmusic.com
19. <http://slovar.lib.ru/dictionary/semantic>
20. <http://music.thefreedictionary.com/>